

UOT: 330.147:336.714

KƏND TƏSƏRRÜFATINA İNVESTİSİYA QOYULUŞLARININ
ARTIRILMASININ OBYEKTİV ZƏRURİLİYİYASİN GÖRAL
AZ.ETKİTİ və Tİ

Kənd təsərrüfatına investisiya qoyuluşlarının artırılmasının obyektiv zəruriliyi sahənin spesifik xüsusiyyətlərindən irəli gəlməklə məhsul istehsalının həcmi artırılmasına, onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, ölkənin ərzaq təminatında yerli istehsalın xüsusi çəkisinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Məqalədə kənd təsərrüfatına investisiya qoyuluşlarının artırılmasına təsir edən amillər müəyyənləşdirilmiş, kənd təsərrüfatına investisiya qoyuluşlarının artırılmasının obyektiv zəruriliyini şərtləndirən amillər təsnifləşdirilmişdir.

Açar sözlər: kənd təsərrüfatı, aqrar sahə, investisiya qoyuluşları, investisiya cəlb ediciliyi, investisiya siyasəti, investisiya axınları

İnvestisiya qoyuluşlarının həcmi artırılıb azalması nəticə etibarilə iqtisadi artıma öz təsirini göstərir. İnvestisiya qoyuluşlarının strukturu iqtisadiyyatın sahə strukturunda önəmli dəyişikliklərin yaranması ilə müşayiət olunur. İnvestisiya qoyuluşları və bütövlükdə investisiya fəaliyyəti iqtisadi sistemin tipindən və xarakterik xüsusiyyətlərindən asılı olur. Belə ki, əvvəlki təsərrüfatçılıq sistemində investisiya qoyuluşlarının strukturu bilavasitə mərkəzləşdirilmiş planlaşdırmanın mənbələrinə tabe etdirilməsidir. Daha doğrusu investisiya qoyuluşlarının ümumi istiqamətini dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilirdi. Bazar münasibətləri şəraitində isə investisiya qoyuluşları bazar konyunkturunun tələblərinə əsasən həyata keçirilir. İnvestisiya qoyuluşlarının istiqamətlərini, strukturunu və həcmi bazar konyunkturadakı dəyişikliklər tənzimləyir.

Bazar münasibətlərinin spesifik xüsusiyyətləri, o cümlədən sürətli dövriyyə, risksiz fəaliyyət investisiyanın daha çox gəlirli sahələrinə yönəldilməsini stimullaşdırır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi investisiya qoyuluşlarının mövcud tendensiyaları və sahəvi prioritetləri gələcək dövrün məhsulunun həcmi və bütövlükdə milli iqtisadiyyatın strukturunu müəyyən edir. Bu baxımdan transformasiya proseslərini yaşayan postsosialist iqtisadiyyatda da investisiya qoyuluşlarının bazar mexanizminin tələbləri əsasında formalaşdırılması təbii ki, son nəticədə ölkənin strateji maraqlarının pozulmasına gətirib çıxara bilər. Bu proses xüsusilə iqtisadiyyatın az gəlirli, azad rəqabətə effektiv müqavimət göstərən sahələrin inkişafına mənfi təsir göstərir. Bu baxımdan aqrar sahənin inkişaf etdirilməsini, sahədə geniş təkrar istehsalın qloballaşma şəraitində mühüm problem olaraq qalır. Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının həcmi məhdudlaşdırılması bazar münasibətləri şəraitində davamlı aqrar sənaye istehsalının həyata keçirilməsi imkanlarını məhdudlaşdırır. Bu isə aqrar islahatlar şəraitində torpaq və əmlak payı almış sahibkarlıq qurumlarını maliyyə resurslarının məhdudluğu ilə qarşılaşdırır. Aqrar

sahənin investisiyalasdırılması müxtəlif mülkiyyət mənsublu təsərrüfat qurumlarının yanacaq, toxum və maddi-texniki resurslara olan tələbatının ödənilməsinə gətirib çıxarır. Əvvəlki sosialist istehsal münasibətləri şəraitində aqrar sahənin maliyyə resurslarına olan tələbatın dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş vəsaitləri hesabına ödənilirdi. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin davamlı olaraq dotasiyalasdırılması onların təsərrüfat ilinin sonunda olan maliyyə zərərlərinin büdcə hesabına ödənilməsi, mərkəzləşdirilmiş maddi-texniki təchizat, təminatlı tədarük sisteminin bütövlükdə aqrar sahənin inkişafına dövlət dəstəyi kimi dəyərlənməlidir. Lakin keçmiş təsərrüfatçılıq sisteminin dağılması və keçmiş dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi büdcənin imkanlarını məhdudlaşdırmışdır ki, nəticədə aqrar sahə təminatlı himayəçilik sistemindən demək olar ki, tamamilə məhrum olmuşdur. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyata yönəldilən investisiyanın daha çox neft-yanacaq kompleksinə yatırılması, investisiyasız mühitdə aqrar sahənin dayanıqlı inkişaf etməsinə mənfi təsir göstərir.

Kənd təsərrüfatı maliyyə resurslarına daha çox ehtiyacı olan sahələrdən biridir. İstehsalın mövsumi xarakteri, istehsal müddəti ilə satış müddətinin bir-birinə uyğun gəlməməsi, istehsalın texnoloji amillərdən daha çox təbii amillərdən asılı olması və s. spesifik xüsusiyyətlər sahənin maliyyə resurslarına ehtiyacını daha çox şərtləndirir. (1. s.165).

Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının obyektiv zəruriliyi aşağıdakı faktorlarla şərtlənir:

- yeni yaradılmış sahibkarlıq qurumlarının maliyyə vəsaitlərinin çatışmamazlığı;
- kənd təsərrüfatı istehsalında istifadə edilən texnikanın fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlməsi, əksər hallarda sıradan çıxması; eləcədə maddi-texniki resursların qiymətlərinin yüksəldilməsi ilə əlaqədar sahibkarın yeni texnika almaq imkanlarının məhdudluğu;
- kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maddi-texniki resurslarla təchizatının aşağı olması, eləcə də

mineral gübrələrlə, kimyəvi mühafizə vasitələrinə olan tələbatın ödənilməsi nəticəsində məhsuldarlığın aşağı olması, məhsul vahidinə çəkilən xərclərin artması;

- ölkənin ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsinin aşağı olması, eləcə də daxili bazarın idxal kanalından asılılığı.

Aqrar sahənin investisiyalaşdırılmasında yaranan problemlər özünəməxsus səbəblərlə bağlıdır. Belə ki, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün xüsusi maliyyə mənbələri—mənfəət amortizasiyaları və s. investisiya yatırımları etməyə yetərli deyildir. Hal-hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinin zərərli yekunlaşmasına təsir edən başlıca amillərdən biri ənənəvi bazarların itirilməsi və yeni satış kanallarının isə yaradılmamasıdır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının topdan və pərakəndə bazarlarının formalaşdırılmasına və əmtəə birjalarının yaradılmasına investisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsi, əmtəə istehsalçıları üçün məhsullarını sərfəli şəkildə reallaşdırması üçün ən başlıca vasitələrdən biri olardı.

Daha doğrusu istehsalın zərərli başa çatması, eləcə də aqrar sahədə fəaliyyət göstərən ailə təsərrüfatlarının çox hissəsinin bazara çıxış imkanlarına malik olmaması onların səmərəli geniş təkrar istehsalı həyata keçirmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Başqa sözlə ailə təsərrüfatlarının çox hissəsi xüsusi vəsaitlər hesabına investisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsi hazırkı şəraitdə mümkün görünür.

Məlum olduğu kimi, investisiya qoyuluşlarının mənbələrindən biri də əhalinin əmanətləridir. Əhalinin əmanətlərindən investisiya vəsaitlərindən istifadə edilməsi ilk növbədə əhali gəlirlərindən istehlak və yığıma yönəldilməsindən bilavasitə asılıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, transformasiya prosesini yaşayan respublikamızda gəlirin əhəmiyyətli hissəsi istehlaka, o cümlədən ərzaq istehlakına sərf edilməsi, eləcə də bankların əhalinin psixologiyasında etibarlılıq dərəcəsi aşağı olduğundan əmtəələrin investisiya vəsaitləri kimi istifadə edilməsi imkanları məhdudlaşır. Məhz belə bir şəraitdə aqrar sahəyə əhalinin əmanətləri vasitəsi ilə investisiya yönəltmək cəhdləri demək olar ki, absurd səslənir.

Məlumdur ki, investisiya qoyuluşlarının maliyyə mənbəyi kimi bank kreditlərinin cəlb edilməsidir. Aqrar sahənin təbii iqlim şəraitindən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olması, eyni zamanda risklərə və sahələrarası rəqabətin doğurduğu əlverişsiz təsirlərə sahənin effektiv müqavimət göstərmək iqtidarında olmaması, ən nəhayət dövrünün iqtisadiyyatın digər sektoru ilə müqayisədə ləng həyata keçirilməsi bankların bütövlükdə bu kompleksli maliyyələşdirmək meyillərinin aşağı düşməsinə şərtləndirir. Eləcə də bankların faiz dərəcələrinin yüksək olması aqrar sahənin investisiyalaşdırılmasında kreditləşdirmənin rolunu da məhdudlaşdırır.

Aqrar sahənin investisiyalaşdırılması kənd təsərrüfatı, ərzaq və yeyinti məhsulları istehsalının araş-

dırılması və yerli aqrar əmtəə istehsalçıları üçün gəlirli fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə aqrar-ərzaq kompleksinə, onunla qarşılıqlı əlaqəyə malik olan strukturlara qoyulan maliyyə resurslarının məcmusunu özündə əks etdirir. Bazar təsərrüfatçılıq sistemində keçid şəraitində aqrar sahədə investisiya fəaliyyəti, eləcə də bu sahəyə yatırılan investisiyaların həcmində artıb azalması mövcud iqtisadi münasibətlər sistemindən, onun xarakterik xüsusiyyətlərindən bilavasitə asılı olur. (2. s.47)

Aparılan tədqiqatlar belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, iqtisadi sistemin transformasiyasına yönələn dəyişikliklərin müvəffəqiyyəti iqtisadiyyatın bütün sektorlarında olduğu kimi aqrar sahədə də yeni iqtisadi münasibətlərin formalaşması təkmilləşdirilir, geniş təkrar istehsal prosesinin bazar koyunktorunun tələblərinə və spesifik xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılması ilə şərtlənir. Təbiidir ki, çoxukladlı iqtisadiyyatın inkişafı şəraitində sahibkarlıq qruplarının mənfəət əldə etməsi səmərəli geniş təkrar istehsal prosesinin qurulması ilə bilavasitə bağlıdır ki, bu da kapitalla yatırılan investisiya qoyuluşunun həcmindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Odur ki, bazar münasibətləri şəraitində aqrar sferaya investisiya qoyuluşlarının həcmində artırılması, xüsusilə infrastruktur, meliorasiya irreqasiya obyektlərinə investisiyaların yönəldilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşları makro və mikro təzahürlərə malikdir. Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının makroiqtisadi əhəmiyyəti ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi bilavasitə bağlıdır. Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşunun makro iqtisadi təzahürlərindən biri də aqrar ərzaq kompleksinin investisiyalaşmasının mükəmməl hüquqi-normativ bazasının yaradılmasından da asılıdır. Aqrar sahənin investisiyalaşdırılması prosesinə təsir göstərən makro səviyyəli faktorlardan biri də inflyasiya tempi, büdcə kəsiri və tədiyyə balansının mövcud durumudur.

Aqrar sahənin investisiyalaşdırılmasının mikro təzahürləri kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün fəaliyyəti, o cümlədən kənd təsərrüfatı müəssisələrinin təşkilatı-iqtisadi formaları ilə bilavasitə bağlıdır. Aqrar sahənin investisiyalaşdırılmasına mikro səviyyədə təsir göstərən amillərə aşağıdakılar kamil edilir:

- kənd təsərrüfatı müəssisələrinin hüquqi-təşkilatı formaları;

- kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün maliyyə nəticələri;

- amortizasiya ayırmalarının mövcud vəziyyəti;

- kommersiya banklarının faiz dərəcələri.

Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşları maliyyə və texniki vəsaitləri özündə əks etdirir. Aqrar sahəyə maliyyə resursları formada investisiya qoyuluşları adından da məlum olduğu kimi bilavasitə kapital resurslarından istifadə edilməsi yolu ilə hər hansı obyektə vəsaitin yatırılmasıdır. Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının texniki formada həyata keçirilməsi

inq qaydasında kəndtəsərrüfatı
-texniki resursların icarəyə verilmə-
sini nəzərdə tutur.

Beləliklə aqrar sahədə investisiya qoyuluşları əsas etibarilə iki tendensiyanı özündə əks etdirir. Bunlardan birincisi aqrar-ərzaq kompleksində yeni obyektin tikilib istifadəyə verilməsi və ya çoxillik əkmələrlə bağlı plantasiyaların salınması nəzərdə tutur. İkinci məsələ isə aqrar sahədə mövcud obyektlərin əsaslı təsiri və yenidən qurulması ilə bağlıdır. Ümumiyyətlə götürdükdə maliyyə resurslarının və texniki vəsaitlərin kənd təsərrüfatında və onunla bağlı olan sahələrdə yeni obyektlərin yaradılması və ya mövcud obyektlərin bərpasına yönəldilməsi aqrar-ərzaq kompleksində investisiya qoyuluşlarını formalaşdırır. Aqrar sahədə yeni istehsal fondlarının yaradılmasına və onların yenidən qurulmasına, habelə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları istehsalının artırılmasına yönəlik investisiyaların yönəldilməsi kapital qoyuluşları formasında həyata keçirilir. (3.)

Aqrar islahatlar nəticəsində yaradılan müxtəlif mülkiyyət mənsublu sahibkarlıq qurumlarına investisiyaların yatırılması sonda nəinki istehsal qurumu, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin təşkilat-hüquqi forması onun əmlakının əsas istehsal vasitələri yaradılır, eyni zamanda fiziki cəhətdən köhnəlmiş istehsal vasitələri də yeniləşdirilir.

Aqrar sahənin investisiyalasdırılmasında əsas məqsəd istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsinə nail olmaqdan, aqrar sənaye istehsalının bütün strukturlarının canlanmasını təmin etməkdən və

bütövlükdə müəyyən müddət ərzində yatırılmış vəsaitə əlavə mənfəət əldə etməkdən ibarətdir. Aqrar sahənin investisiyalasdırılması iqtisadiyyatın digər sektorlarından özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərilə fərqlənir. Belə ki, aqrar sahəyə yatırılmış vəsaitin həmin il özünü ödəmək iqtidarında olmur. Bu isə kənd təsərrüfatı istehsalının nəticələrinin digər istehsal sahələrilə müqayisədə nisbətən uzunmüddətə əldə olunması ilə bağlıdır. Başqa sözlə aqrar sahə dövriyə surətinin ləngliyi ilə səciyyələnir. Bundan əlavə aqrar sahədə risklərin səviyyəsi digər sahələrdə müqayisədə yüksək olması son tənəcədə kənd təsərrüfatı istehsalının təbii-iqlim şəraitindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Təbiidir ki, hər hansı sahədə risklərin yüksək olması həmin sahəyə vəsait yatırmağa investorun maraqlarını-iqtisadi stimullarını məhdudlaşdırır.

Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşları bir qayda olaraq aşağıdakı komponentləri özündə əks etdirir:

- müxtəlif mülkiyyət mənsublu sahibkarlıq qurumlarının kənd təsərrüfatı texnikası və digər maddi-texniki resurslarına təchizatının maliyyələşdirilməsi;
- aqrar sahədə ənənəvi emal müəssisələrinin fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş avadanlıqlarının yeniləri ilə əvəzlənməsi yolu ilə modern aqroemal sektorunun formalaşdırılması;
- aqrar sahədə yeni emal sexlərinin formalaşdırılması;
- torpaqların meliorasiya və irriqasiyasının həyata keçirilməsinin maliyyələşdirilməsi;
- kənd təsərrüfatında intensiv cins və sortların istifadəsinə vəsait qoyuluşu.

ƏDƏBİYYAT

1.İ.Н.Алиев, Ş.Ə.Мəммədova. Аqrar sahənin inkişafının əsas maliyyə mənbələri. Bakı 2007. 227 с. 2.Попов Н.А., Экономика отраслей. АПК, Москва – 2002, 368 с. 3.Демьянинка В. Продовольственный комплекс России: переход к рынку мировой опыт//МЭиМО, 1994, №11

Объективная необходимость увеличения вложения инвестиций в сельское хозяйство

Ясин Горал

Объективная необходимость увеличения инвестиционных вложений в сельское хозяйство исходит из специфических особенностей отрасли и служит росту объема производства товаров, повышению качества, увеличению удельного веса местного производства в обеспечении страны продовольствием. В статье установлены факторы, воздействующие на вложение инвестиций в сельское хозяйство, классифицированы факторы, обуславливающие объективную необходимость увеличения инвестиционных вложений в сельское хозяйство.

Ключевые слова: сельское хозяйство, аграрный сектор, вложение инвестиций, привлечение инвестиций, инвестиционная политика, поток инвестиций

The objective necessity of increasing investment on agriculture

Yasin Goral

The objective need to increase agricultural investments is conditioned by specific sectoral aspects and serves the purposes of increasing the output of agricultural products, improving the quality of such products and increasing the specific weight of domestic production in the nation's food security. The paper identifies the factors which influence agricultural investments and classifies the factors which condition the objective need for agricultural investments.

Key words: agriculture, agrarian sector, investment, investment attractiveness, investment policy, investment flows